

УДК 633.3 : 31.311
© 2010

М. Г. Собко, кандидат сільськогосподарських наук

Н. А. Собко

Сумський інститут АПВ НААНУ

КОРМОВА ПРОДУКТИВНІСТЬ ЛЮЦЕРНИ ПОСІВНОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД ПОЖНИВНИХ РЕШТОК ПОКРИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Представлені результати досліджень по впливу пожнивних решток покривної культури – ярого ячменю на густоту люцерни у перший рік використання, урожайність її зеленого корму та кормову продуктивність.

***Ключові слова:** люцерна, кормова продуктивність, покривна культура, ярий ячмінь.*

Відомо, що саме ступінь освітлення рослин люцерни у перші 40 днів після появи сходів суттєво впливає на формування майбутніх сталих врожаїв вегетативної маси [1]. Негативний вплив підсилюється пожнивними рештками покривної культури, залишеними на полі. Ступінь пригнічення або інтенсивність негативного впливу визначається і власне покривною культурою. Численні дослідження науково – дослідних установ і виробнича практика господарств України свідчать, що за комплексом агробіологічної цінності покривні культури розміщуються у такій послідовності: кукурудза на зелений корм, однорічні кормові сумішки, просо на зерно, ранньостиглий горох з вусатою формою листка, ярий ячмінь, яра пшениця [1,2].

Оскільки, у структурі посівів сільськогосподарських культур регіону ярі зернові, зокрема ячмінь, займають третину площі, то останній, здебільшого, використовується як покривна культура.

Для осіннього повноцінного розвитку рослин люцерни бажаним є збирання ярого ячменю з повним вилученням з поля усієї біомаси: зерна, полови, соломи тощо. У силу різних обставин вказана схема збирання використовується частково. Звідси було поставлено питання: як впливають на ріст та розвиток рослин люцерни пожнивні рештки покривної культури, яка кормова продуктивність люцернових агроценозів залежно від розміщення останніх на полі?

Матеріали та методика досліджень. Дослідження виконувались упродовж 2003-2005 рр. у Сумському інституті АПВ на типових чорноземах середньосуглинкового механічного складу. Вміст поживних речовин в орному шарі ґрунту такий: фосфору та калію за Чириковим - 10-

13 та 9-10 мг/100 г, що відповідає середньому рівню забезпеченості вказаними макроелементами живлення, гумусу – 4,0-4,1 %, рН соляної витяжки – 6,4-6,8 одиниць.

Площа посівної ділянки – 50, облікової – 25 м². Розміщення ділянок - систематичне. Сорт люцерни – Полтавчанка, котрий щороку висівали під покрив ярого ячменю. Агротехніка вирощування зональна. У дослідженнях використовували загальновідомі методи: польовий, лабораторний та математичний.

Схема досліду передбачала такі варіанти:

1. Контроль (лише стерня);
2. Солома подрібнена у валку;
3. Солома подрібнена та рівномірно розміщена на площі;
4. Солома не подрібнена у валку;
5. Солома не подрібнена та рівномірно розміщена по площі.

Збирання ярого ячменю на зерно виконувалось комбайном «Вольво», а подрібнення та розтрушування соломи – подрібнювачем з регульованим формуванням ширини валка – ПН-2,0 в агрегаті з трактором МТЗ-892.

Агрометеорологічна характеристика вегетаційного періоду років досліджень наведена у таблиці 1.

За температурним режимом весь період проведення досліджень характеризувався як жаркий – сума ефективного тепла вище 10°С значно перевищувала середньорічні показники, котрі складала весняного та літнього періодів відповідно 490°С та 1698°С .

1. Агрометеорологічна характеристика вегетаційного періоду

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.
Весна:			
<i>Кількість опадів, мм</i>			
фактична	65,5	195	62,7
середня багаторічна	119	119	119
днів з опадами	25	33	29
<i>Сума ефективних температур вище 10°С, град.</i>			
фактична	654	535	894
середня багаторічна	490	490	490
Літо:			
<i>- кількість опадів, мм</i>			
фактична	220	220	163
середня багаторічна	205	205	205
днів з опадами	39	37	35
<i>Сума ефективних температур вище 10°С, град.</i>			
фактична	1765	1776	1846
середня багаторічна	1698	1698	1698

Кількість днів з опадами весною становила 25-33, а влітку – 35-39. Однак, за інтенсивністю та кількістю вологи роки різнились. Найбільш

вологим був 2004 рік, коли випало навесні і влітку відповідно 195 та 220 мм, що більше багаторічної норми на 64 та 7 %

Весняні періоди 2003 та 2005 рр. видались посушливими – за 3 місяці кількість атмосферних опадів склала лише половину багаторічної норми. Аналогічним було і літо 2005 р., на відміну літа 2003 р., коли випало дещо більше норми – 220 мм.

Безумовно, вказаний режим зволоження та періодичність опадів на фоні підвищеної температури повітря вплинули на формування вегетативної маси покривної культури – ярого ячменю. Найбільшою вона була у 2004 р. – близько 9,5 т/га, із них соломи – 5,8 т/га.

Результати досліджень. Спосіб збирання покривної зернової культури має надзвичайно важливе значення у формуванні біологічного врожаю люцернового поля. Загально відомо, що збирати покривну культуру слід прямим комбайнуванням, оскільки, як подрібнена, так і не подрібнена солом'яна маса негативно впливає на стан рослин люцерни вже через 5-6 діб [3]. Одночасно із обмолотом солома має бути вивезена із поля. Однак, організаційно-господарська ситуація та прийнята у господарстві система землеробства вимагають збирати солому на кормові чи інші цілі або ж залишати її на полі як джерело органічного удобрення. Обидва шляхи впливають на життєздатність молодих рослин люцерни у пізньоосінній період. Частина із них гине вже восени, частина – у зимовий період. Нами встановлено суттєве зниження густоти рослин люцерни, котрі зимували під покривом соломи у валку як подрібненої, так і не подрібненої. Частка загибелі останніх складала відповідно 51,6 та 53,8 %. Абсолютні значення цифр доволі суттєві, чим визначається різке зниження урожайності.

Рівномірне розміщення солом'яної маси по всій скошеній площі сприяє значно меншій загибелі рослин. При подрібненні соломи вона склала в середньому 25,8 %, а без подрібнення – 30,2 % (табл. 2).

2. Вплив пожнивних решток ярого ячменю на густоту травостою люцерни, штук рослин/м²

№ в.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	У середньому	% випадіння
1	214	233	228	225	К.
2	100	117	111	109	51,6
3	168	170	163	167	25,8
4	99	110	104	104	53,8
5	157	165	150	157	30,2

Таким чином, залишені на полі пожнивні рештки спонукають суттєву втрату рослин залежно від розподілу останніх вже у перший рік використання травостою, чим і обумовлюється врожайність та кормова продуктивність люцернового поля.

3. Вплив пожнивних решток покривної культури на урожайність люцерни першого року використання, т/га

Варіанти	зелена маса				± до вар. 1	суха речовина				± до контролю
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	середнє		2003 р.	2004 р.	2005 р.	середнє	
1	20,9	30,4	24,1	25,1	К	5,22	7,60	6,02	6,28	К
2	12,7	17,3	18,3	16,1	-9,0	3,18	4,32	4,58	4,03	-2,25
3	17,9	21,4	19,7	19,7	-5,4	4,48	5,35	4,92	4,92	-1,36
4	12,5	17,1	16,2	15,3	-9,8	3,12	4,28	4,05	3,82	-2,46
5	19,7	23,2	18,5	20,5	-4,6	4,92	5,80	4,62	5,11	-1,17
НІР ^{0,5} т/га	1,61	1,6	1,9							

Дані таблиці 3 вказують на вкрай негативну дію соломи на врожайність люцерни. Зокрема, за умови розтрушування її по всій скошеній площі втрати зеленої маси можуть досягати 4,6-5,4 тонни з кожного гектара, що може рівнятися майже кількості маси одного укусу чи одного циклу випасання.

Нами встановлено, що загибель рослин під валком соломи складає більше ніж 50 відсотків. У такому ж співвідношенні зменшується і урожайність. При урожайності зеленої маси на контролі у 25 т/га, остання на площах із валковим зберіганням соломи попередника складає лише 15-16 т. Втрати сухої речовини люцернового корму із 1 га площі є також надзвичайно суттєвими і становлять 1,17-1,36 т при рівномірному розподілі соломи та 2,25-2,46 т/га – при валковому.

4. Збір кормових одиниць та протеїну з посівів люцерни залежно від розподілу пожнивних решток покривної культури, т/га

Варіанти	кормових одиниць				± до контролю	протеїну				± до контролю
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	середнє		2003 р.	2004 р.	2005 р.	середнє	
1	5,02	7,30	5,78	6,03	К	0,79	1,16	0,92	0,96	К
2	3,05	4,15	4,39	3,86	2,17	0,48	0,66	0,70	0,61	-0,35
3	4,30	5,14	4,73	4,72	1,31	0,68	0,81	0,75	0,75	-0,21
4	3,00	4,10	3,89	3,66	2,31	0,48	0,65	0,62	0,58	-0,38
5	4,73	5,57	4,44	4,91	1,12	0,75	0,88	0,70	0,78	-0,18

Залишені пожнивні рештки у молодому люцерновому агроценозі у перший рік використання зменшують кормову продуктивність, у т. ч. збір кормових одиниць та протеїну.

Дані таблиці 4 показують, що при рівномірному розподілі подрібненої чи цілої соломи недобір кормових одиниць складає майже 20, а при валковому – 36-37 %. Аналогічні співвідношення втрат встановлені і стосовно протеїну.

Висновки. Пожнивні рештки покривної зернової культури, зокрема ярого ячменю, залишені на люцерновому полі ведуть до випадіння рослин люцерни вже у перший рік використання майже на 52-54 % при валковому розподілі соломи та 26-30 % - при рівномірному розтрюшуванні її подрібнювачем. Зменшення урожайності зеленої маси при цьому складає відповідно 9,0-9,8 та 4,6-5,4 т/га, а втрати кормових одиниць – 36-37 та 19-20%.

Бібліографічний список

1. Рабінович В. М. Люцерна / В. М. Рабінович, В. І. Жарінов. – К.: Урожай, 1973. – 158 с.
2. Жаринов В. И. Люцерна / В. И. Жаринов, В. С. Ключ. – К.: Урожай, 1983.- 240 с.
3. Калашник Д. І. Люцерна – цінна кормова культура / Дмитро Іванович Калашник. – К.: Урожай, 1969. – 103 с.